СТРАТЕГІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

HIGHER EDUCATION STRATEGIES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

У статті розглядаються стратегічні напрями вищої освіти, оскільки сучасне суспільство і державу складно уявити без належної уваги до освіти та науки, які є важливим рушієм суспільного прогресу й економічних, соціальних і правових зрушень. Тому провідні держави світу рухаються шляхом максимального сприяння розвитку освіти та науки, у т. ч. вищої освіти. Інтеграція, глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку вимагають глибокого, випереджувального оновлення системи освіти. XXI ст. – час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, де рівень освіченості й культури людей є вирішальними для економічного та соціального поступу держави. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави – не оминув він і вищої освіти. Нині відбувається поступове удосконалення системи вищої освіти, яка б забезпечувала високу якість навчання і виховання студентської молоді. Навчання у вищих навчальних закладах сприяє всебічному розвитку особистості студента, формуванню національної самосвідомості. У цьому контексті важливим аспектом є модернізація системи освіти, забезпечення якісної фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів, здатних до професійної мобільності, компетентності й конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Нині відбувається активне реформування в різних сферах діяльності країни з метою досягнення європейських стандартів якості життя. На сучасному етапі актуальними залишаються питання зміцнення матеріально-технічної бази наукових і навчальних установ, забезпечення їх комп'ютерною технікою, новітнім обладнанням і приладами, створення належно оснащених регіональних і міжгалузевих центрів спільного користування. Для того, щоб вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

Ключові слова: глобалізація, індекс цитувань, мобільність студентів, автономія уні-

верситетів, асоціація, дистанційна освіта, зовнішнє оцінювання.

This article considers the strategic directions of higher education, as modern society and the state are difficult to imagine without proper attention to education and science, which are important drivers of social progress and economic, social and legal changes. Therefore, the world's leading countries are moving towards the maximum promotion of education and science, including higher education. Integration, globalization of social, economic and cultural processes, which are taking place in the world, prospects for development require deep, advanced renewal of the educational system. XXI century is the time of transition to a high-tech information society, where the level of education and culture of people is crucial for the economic and social progress of the state. The process of European integration, which is increasingly affecting all spheres of state life, has not bypassed higher education. Currently, there is a gradual improvement of the higher education system, which would ensure the high quality education and upbringing of student youth. Studying in higher educational institutions contributes to the comprehensive development of the student's personality, to the formation of national identity. In this context, an important aspect is the modernization of the educational system, providing quality of professional training for students of higher education institutions who are capable of professional mobility, competence and competitiveness in the modern labor market. Currently, there is an active reform in various areas of the country's activities with the main goal of achieving European standards of life quality. The processes of European integration cover more and more spheres of life – education is no exception. At the present stage, actual are points of strengthening the material and technical base of scientific and educational institutions, providing them with computers, the latest equipment and devices, the creation of properly equipped regional and intersectoral centers of common use. In order to perform these important tasks effectively higher education needs to be updated according to current global trends of education in a broad socio-economic context.

Key words: globalization, citation index, student mobility, university autonomy, association, distance education, external evaluation.

УДК 378.09.014.25-048.35
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-1.6>

Федина-Дармохвал В.С.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Із кінця ХХ ст. у розвинених країнах почався процес переходу до суспільства знань. У цій новій структурі економічна сила людей вимірюється рівнем їхніх знань, а конкурентна спроможність країн – їхнім людським і соціальним капіталом. Цей процес збільшив очікування від університетів, а вища освіта стала центром інтересів суспільства майже у всіх країнах, тож реконструктуризація вищої освіти мала задовольнити очікування. Вища освіта стала пріоритетним питанням для таких організа-

цій, як ООН (Bieleşme Milletler), ЮНЕСКО, Комісія ЄС, Світовий банк, Всесвітня торгова організація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Порівняльно-педагогічні дослідження, присвячені питанням розвитку систем вищої освіти, належать таким науковцям, як О. Антонова, Т. Десятов, Н. Корсунська, А. Сбруєва, Н. Сейко та ін.; становлення вищої освіти Туреччини вивчали Аким Ізмірліоглу, професор Юлькер Аккутай, Мехмет Алі Албайрак, Зафер Аліджи, Месур Чапа, Файик Демірташ, Хайаті Іпек, Рюстем Кайа, Алі Фуат Каптал.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нинішньому етапі з'являється необхідність вивчення міжнародного досвіду розвитку вищої освіти, що й зумовлює актуальність всебічного аналізу основних тенденцій розвитку освіти в цілому світі, зокрема в Туреччині. Ця проблема практично не досліджена у вітчизняній літературі. У більшості праць питанням освіти в Туреччині присвячено переважно невеликий розділ у рамках загального аналізу історії або культури Туреччини.

Мета статті – окреслити суспільно-академічні стратегії, які б зробили молодь успішною за умов світового інформаційного суспільства, зокрема вивчивши досвід Туреччини.

Виклад основного матеріалу. У 1990 р. поширюється така тенденція в освіті, як «масифікація» (освіта для всіх студентів). Кількість студентів зросла із 26 до 38 млн; у 2001 р. їх стало 85 млн, у 2020 р. – 200 млн. З 1998 по 2003 рр. кількість студентів щорічно на 0,2% збільшувалася у Японії, на 2,2% – у США, на 3,1% – у країнах ЄС. У передових країнах рівень вищої освіти збільшився на 50%, у країнах із низьким і середнім рівнем доходу – на 100%. У США 40% робочої сили змінюють роботу і 10% змінюють професію щороку [3, с. 136]. Туреччина все ще веде переговори про повне членство у ЄС, а для цього вона повинна знати всі події у вищій освіті Європейського союзу.

Також є тенденція збільшення кількості мега університетів, які мають більше 100 тис. студентів, тоді як в Україні найбільшим за кількістю студентів вважається НТУУ «КПІ» – 40 500 (2010 р.), а в Туреччині – Стамбульський університет (88 500 студентів) (2013 р.). У 1996 р. було 11 мегауніверситетів, де було 2 млн 830 студентів. На сучасному етапі їх стало 33, а студентів – більше 10 млн.

Освіта є не лише специфікою окремої країни, вона стає глобальною. Наприклад, кількість іноземних студентів, котрі навчаються у країнах OECD (Організації економічного співробітництва та розвитку), в останні 20 років подвоїлася і досягла 1,6 млн. У США 30% іноземних студентів, 14% – в Англії, 13% – у Німеччині, 9% – у Франції, 7% – в Австралії. Найбільше іноземних студентів у європейських країнах. У 2001 р. кількість іноземних студентів становила 831 тис., а тепер їх більше 1 млн. Ці студенти мігрують за різними міжнародними освітніми програмами (Сократ / Еразмус). У США 60% іноземних студентів – це студенти з Азії та 15% – із європейських країн. З Азії 43% студентів з вищою освітою, 35% – з Європи, 12% – з Африки, 7% – із Північної Америки, 3% – із Південної, з Туреччини – 44 204 є за кордоном, а 16 656 іноземних студентів навчалося у Туреччині (у 2001 р.). У 2004–2005 рр. до США з Туреччини їхало багато студентів. Університети розвинених країн забезпечують своєрідну інституційну мобіль-

ність. Такі країни, як Німеччина, Франція, Канада, США підтримують мобільність студентів в очікуванні долучення фахових іноземних студентів до своєї кваліфікаційної сили [4, с. 84].

OECD визначає автономію університетів за такими критеріями: володіти майном нерухомості, створити кошти через запозичення, визначати навчальну програму та зміст курсу, визначати набір і звільнення викладачів, визначати їхню заробітну плату, квоту студентів, плату за навчання (є фінансова, академічна й адміністративна автономія). Найбільш автономними є університети в США, Англії, Австралії. Про це йдеться у Лімській декларації (1977 р.), де академічна свобода використовується у розумінні свободи для членів академічного середовища. Кожен має право без перешкод увійти в академічне середовище як студент чи як викладач. Рада з якості вищої освіти Туреччини (TNEQC) була заснована у 2015 р., тоді ж створене Національне агентство забезпечення якості у вищій освіті в Україні. Майже всі ці національні агентства фінансуються державою, але вони є автономними установами, незалежними від держави. Національні органи із забезпечення якості освіти складаються з університетів, роботодавців і представників уряду. Наприклад, в Ірландії таке агентство складається з 7 університетів, 1 роботодавця, 1 торгової палати, 1 професійної палати, 1 студентського представника і 2 іноземних експертів. В Україні агентство складається з 23 членів і формується на квотних засадах (не більше однієї особи від галузі знань): троє з числа представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців; двоє з числа здобувачів вищої освіти першого або другого рівня; не менше одного представника з числа осіб, які працюють за основним місцем роботи у Національній академії наук України; національній галузевій академії наук; закладі вищої освіти державної форми власності; закладі вищої освіти комунальної форми власності, закладі вищої освіти приватної форми власності. Основними завданнями цих установ є оцінка діяльності ВНЗ та визначення їхніх сильних і слабких сторін [1, с. 234]. Таким чином, було створена Європейська асоціація забезпечення якості у вищій школі (ENQA). Європейська асоціація ВНЗ – EULASHE, Європейські національні студентські асоціації ESIB – підтримували Європейську асоціацію забезпечення якості ENQA, а за розробкою їхньої діяльності слідує Група Моніторингу Болоньї – BFUG.

Згідно з Болонським процесом розроблена трициклічна система (4 роки бакалавр + 2 роки магістр + 4 роки докторантура). Зараз є пошук моделі між моделлю «управління бізнесом» у Північно-американських країнах і «колегіальною моделлю» Європи. Вони разом утворили «підприємницьку модель університету». За даними Шанхайського університетського індексу Цзяо Тонг у 2004 р.,

17 найкращих світових університетів є у США, два в Англії, 1 в Японії. Країни мають різні традиції університету, різні навчальні процеси та різні освітні якості. У 2005 р. Організація вищої освіти в Туреччині (YÖK) підготувала організацію «Студентської ради ВНЗ» і тоді були створені національні студентські спілки, які забезпечують активну діяльність студентських спілок – а це було основною діяльністю Болонського процесу. Комісія з підвищення якості й академічної кваліфікації (YÖDEK) була створена Міжвишівською комісією [5, с. 74].

У 2000 р. населення в Туреччині зросло на 64 804, а в 2025 р. – на 90 225 чоловік. Впродовж 1950–2025 рр.: у 1950 р.: 0–14 р. – 38,3%; 15–64 р. – 58,4%; 65+ – 3,3%; у 2000 р.: 0–14 р. – 29,8%; 15–64 рр. – 64,5%; 65+ – 5,7%; у 2025 р.: 0–14 р. – 22,7%; 15–64 рр. – 68,5%; 65+ – 8,8%. За 2000–2025 рр. у вищій школі у віці 19–22 рр. кількість тих, хто навчався, змінилася з 5 млн 648 до 5 млн 077 студентів [4, с. 52].

У 1984 р. був створений університет Білкент – це перший виш із неприбутковою базою, тобто благодійним фондом. У 1992 р. діяли 21 державний університет, 2 технологічні інститути і 2-ий фондовий (неприбутковий) університет – Коч університет. Всі університети розділилися на 3 міста: Стамбул (8 університетів), Анкара (6 університетів), Ізмір (3 університети). У 1994–2006 рр. було створено 22 університети (15 – у Стамбулі, 4 – в Анкарі, 2 – в Ізмірі, 1 – у Мерсіні) і ще високотехнологічні інститути і разом їх – 78. Згодом кількість університетів досягла 93, і вони поширилися на 57 провінцій. У 2006 р. між університетами були підписані протоколи про співпрацю. На рівні бакалаврату, магістратури й аспірантури були підписані угоди про співробітництво на етапах дослідження, розвитку, у соціальній і культурній сферах між університетами Ататюрк, Ерджієс, Кафкас, Юзюнджу Іл, Фират. Кількість студентів у державних університетах коливалася від 490 до 61 557, у приватних – від 270 до 11 429. За університетами наглядали «Рада міжвишівської освіти», «Рада вищої освіти» та «Наглядова рада з вищої освіти». У 1982 р. в університеті Анатолу вперше почала функціонувати дистанційна освіта.

У світі університети відзначаються такою рисою, як автономність: у Мексиці та Нідерландах 7 балів із 8 говорять про автономію університетів; у Данії – 6 пунктів; в Австрії – 4,5; у Норвегії – 2,5; в Японії – 1; в Туреччині – 1,5, тобто вони були автономними лише на 1,5 з 8 балів.

У 2006 р. у Туреччині діяли 1 711 державних і 256 приватних університетів, тоді як в Україні їх було 920. У 2000 р. у 36 університетах було 414 подвійних програм. Туреччина розвиває членство студентської організації в університетах ЄС. Одним із найкращих прикладів є організація ESIB – організація, яка об'єднує національні сту-

дентські асоціації в Європі. Ця студентська організація бере активну участь у процесі розвитку Європейського простору вищої освіти, співпрацює з ЄС, Радою Європи, Юнеско. Окрім YÖK, була організація ÜAK (Üniversitelerarası Kurul) – Між-університетська Рада, створена для прийняття рішень і рекомендацій з академічних питань.

На якість вищої освіти також впливає якість середньої освіти. У 1970 р. 17%, а в 2005 р. – 67% відвідували середню школу. У 2005 р. кількість учнів досягла 3 млн 285. Туреччина у 1999 р. взяла участь в оцінюванні у галузі математичних наук з-поміж 38 країн і зайняла у цьому випробуванні 31-е місце, а от щодо навичок читання серед 35 країн – 28 місце. Відповідно до Програми Міжнародного оцінювання студентів (PISA) в оцінюванні студентів за такими критеріями, як математика, філософські науки, навички розв'язування проблем із 29 країн Туреччина зайняла 28 місце. Різниця ефективності між різними школами Туреччини досягла 70%, тоді як у скандинавських країнах – 5%. Україна брала участь у випробуваннях у 2007 р., і її рейтинг склав 25 і 19 місця відповідно [2, с. 14].

Туреччина створила ÖSYM – Центр вибору і підготовки іспитів, який працював над розробкою системи іспитів. Всі, хто хотів вступити до вищого навчального закладу, мали скласти центральний іспит. У 1982 р. почали додавати бали за диплом про середню освіту і за бали за вступний іспит в університет. Існує система, яка визначає кандидатів, котрі переважають за здібностями, і тих, хто має мінімум навичок необхідних для продовження вищої освіти – це так званий ÖSS (Öğrenci Seçme Sınavı – іспит вибору студентів). Кількість заявок від тих, хто хоче вступити до вищого навчального закладу, в рази перевищує кількість випускників середньої освіти, тому що є заявки від тих, хто: закінчує середню освіту; від тих, хто раніше не склав вступний іспит у вищій навчальний заклад; від тих, хто склав іспит у вищій навчальний заклад, але не задоволений результатом і хоче його перездати, і від тих, хто хоче навчатися на іншій спеціалізації, хоча вже закінчили заклад по іншій спеціалізації. У 2004 р. зі старшокласників, які склали іспит в ÖSS, 69,8% навчалися на бакалаврських програмах, а 12,9% – в аспірантурі. З часом з'являються приватні навчальні заклади, аби закрити прогалини у навчанні середніх шкіл. У 2006 р. університет Ататюрк провів дослідження, з'ясувавши, що 43,4% приписували успіх вступу до університету школі, 38,9% вступили завдяки власним зусиллям, 14,7% – завдяки освіті ліцею, 3,1% – завдяки спеціальним урокам.

Кількість студентів, які навчалися на заочній формі, за 12 років збільшилася на 37% і 39% на дистанційній освіті. Таким чином, серед країн OECD Туреччина на останньому місці. У 2004–

2005 рр. було 38,3% жінок і 61,7% чоловіків-викладачів. Розподіл викладачів у Туреччині за статтю є більш збалансованим, ніж у інших країнах. Найбільша кількість жінок –серед викладачів іноземних мов у 3 містах: Анкарі, Стамбулі, Ізмірі.

У Туреччині функціонує LES – Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı, яка відображає талант студента загалом, а не лише його досягнення в освіті. У 2002 р. була створена EAÜ – Avrupa Üniversiteler Birliği – Європейська асоціація університетів, що оцінює діяльність університетів. ABET (Accreditation Board of Engineering and Technology ABD) – Акредитаційна рада з інженерів та технологій США – з 1990-х рр. забезпечувала міжнародну якість відповідних інженерних програм. У 2002 р. у Туреччині була створена аналогічна національна система забезпечення якості з інженерної акредитації – MÜDEK (Mühendislik Dekanları Konseyi – Mühendislik Akreditasyon Kurulu) [5, с. 142].

Ще одним із найважливіших елементів європейських принципів є проходження навчальними закладами процесу зовнішнього оцінювання. У Туреччині діє Комісія з підвищення якості вищої освіти й академічного оцінювання – YÖDEK (Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu). Зовнішнє оцінювання може здійснюватися на основі всього закладу, окремих підрозділів або їхніх програм. Для того, щоб розвивати вищу освіту, треба розробити адекватну програму підготовки викладачів. Міністерство національної освіти (MEB) скеровує студентів за кордон для отримання рівня магістратури й аспірантури. Впродовж 1994–2005 рр. скерувало 1755 студентів за кордон. А щодо викладачів, то їх посилали за кордон для отримання післядипломної освіти: 50% із них поїхали в США, 38% – до Англії, 12% – до інших країн. Із 3 776 наукових співробітників 2 153 завершили навчання і повернулися до Туреччини. Щороку 209 студентів їхали за кордон. Варість тих, хто навчається на ступінь доктора, за рік

є 30 тис. доларів, тоді як у Туреччині це 3 тис. Туреччина працює за програмою TÜBA – «Комплексна програма доктора»: докторант Туреччини переважно за цією програмою працює. У період із 1983 по 2005 рр. кількість закладів, які готують викладачів, зросли з 28 до 69. Проте збільшення кількості студентів відбувається швидше, ніж збільшення кількості викладачів [4, с. 36].

Висновки. Відповідно до конкуренції у світовому інформаційному суспільстві необхідна майстерність впродовж життя. Вища освіта відкрита до адаптації, до мінливих умов світу на своїх ранніх стадіях, перегляду програм, переходу на передову спеціалізацію на пізніх етапах, освіти впродовж життя. Вища освіта, особливо університетська, була визначена у період індустріального суспільства як елітарна. Важливим моментом було зниження витрат на навчання, стандартизація та модулювання (modül) освіти на ранніх етапах вищої освіти. Спостерігався зв'язок між практикою та теорією. Вища освіта надається на міжнародному рівні, тому вона визнана міжнародними та національними незалежними установами. Акцент робиться на гарантуванні якості освіти, на її мобільності у світі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В.Г. Кременя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 384 с.
2. Європейська освіта в Україні: вчора, сьогодні і завтра. *Україна – Євросоюз у деталях*. 2010. № 1. С. 14–15.
3. Ніколаєнко С.М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Київ : Знання, 2005. 319 с.
4. Milli Eğitim İstatistikleri. 2007–2008. İst., 2008. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
5. Yükseköğretim Kurulu T.C. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. İst., 2005. 125 s.
6. Yükseköğretim Kurulu T.C. Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Ankara – Şubat. 2007. 256 s.